

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Wprowadzenie do laboratorium 1

**Estymacja jednorównaniowego modelu popytu
na bilety lotnicze**

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Etapy budowy modelu ekonometrycznego

- **Specyfikacja modelu**
- **Zebranie danych statystycznych**
- **Estymacja parametrów modelu**
- **Weryfikacja statystyczna modelu**
- **Praktyczne wykorzystanie modelu**

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Specyfikacja modelu

- **Sformułowanie celu** i zakresu modelu oraz hipotez badawczych

Cele:

- **poznawcze**
  - **prognostyczne**
  - **normatywne**
- **Wybór** i zdefiniowanie **zmiennych** endogenicznych i egzogenicznych
  - **Wybór postaci analitycznej funkcji**

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Kolejne etapy budowy modelu

- **Zebranie danych statystycznych**

Struktura danych:

- **dane przekrojowe**
- **szeregi czasowe**
- **dane panelowe**

- **Estymacja parametrów modelu**

z wykorzystaniem oprogramowania GRET

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Weryfikacja modelu

- **testowanie istotności** wpływu poszczególnych **zmiennych niezależnych** na zmienną zależną (**test t-Studenta** oraz **test F**)
- **ocena stopnia dopasowania modelu do danych empirycznych** (**błąd standardowy reszt S_e** , **współczynnik zmienności resztowej V_e** , **współczynnik determinacji R^2** , **błędy standardowe parametrów**)
- **testowanie sferyczności / niesferyczności składnika losowego**:
  - **autokorelacji składnika losowego** (**test Durbina-Watsona**)
  - **heteroskedastyczności składnika losowego** (test White'a)
- **ocena liniowości postaci analitycznej modelu**

Interpretacja parametrów

- w przypadku funkcji liniowej

Interpretuje się je jak **pochodne cząstkowe**:

Współczynnik $\hat{a}_i$ oznacza **o ile średnio zmieni się zmienna objaśniana y , jeśli zmienna objaśniająca x_i wzrośnie *ceteris paribus* (przy niezmiennych pozostałych zmiennych objaśniających) o jednostkę.**

- w przypadku funkcji potęgowej

Interpretuje się je jak **współczynniki elastyczności**:

Współczynnik $\hat{a}_i$ oznacza **o ile procent średnio zmieni się zmienna objaśniana y , jeśli zmienna objaśniająca x_i wzrośnie, *ceteris paribus*, o jeden procent.**

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Kierunki wykorzystania modelu

- do celów **poznawczych**
badanie zachowań podmiotów gospodarczych, analiza zależności ekonomicznych, badanie funkcjonowania systemów ekonomicznych, weryfikacja hipotez i teorii ekonomicznych
- do celów **prognostycznych**
- do celów **normatywnych**
poszukiwanie efektywnych decyzji gospodarczych, analiza alternatywnych polityk ekonomicznych

Przesłanki uwzględnienia składnika losowego w modelu ekonometrycznym:

- a. **niedeterministyczny charakter zjawisk społeczno-gospodarczych, konieczność uwzględnienia czynnika losowego**
- b. **błędy** wynikające z niedokładności **pomiaru** statystycznego, błędy obserwacji
- c. błędy wynikające z **nieuwzględnienia wśród zmiennych objaśniających niektórych czynników** mogących mieć wpływ na kształtowanie się zmiennej objaśnianej
- d. **błędy** wynikające z **przyjętej postaci analitycznej** (niedokładnie odzwierciedlającej rzeczywistą zależność funkcyjną)

Przesłanka (a) odzwierciedla immanentną, niezależną od badającego, własność zjawisk gospodarczych – niedeterministyczny, losowy charakter.

Przesłanki (b, c i d) odzwierciedlają błędy, które można ograniczyć w wyniku doskonalenia metod gromadzenia i analizy danych statystycznych oraz metod estymacji.

Założenia modelu KMNK

1. $y = Xa + \varepsilon$

(Każda obserwacja y_t jest liniową funkcją obserwacji x_{tk} oraz składnika losowego ε_t)

2. $E \varepsilon = 0$

(Składnik losowy ma wartość oczekiwaną równą zeru.)

3. $E \varepsilon \varepsilon' = \sigma^2 I$

(Założenie o sferyczności składnika losowego)

3a. $E \varepsilon_t^2 = \sigma^2 I$

(Wariancja składnika losowego jest stała, tzn. występuje jednorodność wariancji składnika losowego)

3b. $E \varepsilon_s \varepsilon_t = 0 \quad \forall s \neq t$

(Składnik losowy jest nieskorelowany, nie występuje autokorelacja składnika losowego)

4. X jest macierzą $n \times (k+1)$ o elementach ustalonych w powtarzalnych próbach

5. $r(x) = k + 1 \leq n$

Między zmiennymi objaśniającymi nie ma zależności liniowej.

Irena Woroniecka *EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2*

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Klasyczna metoda najmniejszych kwadratów

Z tw. Gaussa-Markowa:

Przy powyższych założeniach klasyczna metoda najmniejszych kwadratów (**KMNK**) daje najlepsze (o najniższej wariancji) estymatory wśród liniowych i nieobciążonych.

BLUE – *Best Linear Unbiased Estimators* - najlepsze nieobciążone estymatory liniowe

$$\hat{a} = (X^T X)^{-1} X^T y$$

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Test Fishera-Snedecora

Test F Fishera –Snedecora umożliwia całościową ocenę przydatności modelu

Hipoteza $H_0 : a_1 , a_2 , \dots , a_i = 0$ (wszystkie parametry przy zmiennych objaśniających są równe zero)

wobec hipotezy H_1 , że przynajmniej jeden parametr jest różny od zera

Wartość statystyki F obliczona dla modelu:
$$F = \frac{\frac{R^2}{k}}{\frac{1 - R^2}{n - k - 1}}$$

ma rozkład F o poziomie istotności α oraz $s_1 = k$, $s_2 = n - k - 1$

$$P \{ F < F_{kr} (\alpha , s_1 , s_2) \} = 1 - \alpha$$

$$P \{ F \geq F_{kr} (\alpha , s_1 , s_2) \} = \alpha$$

Test Fishera-Snedecora - cd

$F < F_{kr}(\alpha, s_1, s_2)$ ►   taki wynik testu wskazuje, że brak podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 , praktycznie oznacza to, że wszystkie współczynniki stojące przy zmiennych objaśniających są nieistotnie różne od zera, a więc wszystkie zmienne objaśniające mają nieistotny statystycznie wpływ na zmienną y (podsumowując – **wszystkie zmienne x_i są nieistotne**, żadna z nich nie ma istotnego wpływu na zmienną objaśnianą y , **model jest nieprzydatny** z tego punktu widzenia).

$F \geq F_{kr}(\alpha, s_1, s_2)$ ►   taki wynik testu wskazuje, że istnieją podstawy do odrzucenia hipotezy H_0 , tym samym należy przyjąć hipotezę H_1 . Oznacza to, że przynajmniej jeden współczynnik a_i jest istotnie różny od zera, a tym samym **przynajmniej jedna zmienna objaśniająca ma istotny statystycznie wpływ na zmienną y** (podsumowując, test oparty na statystyce F daje pozytywną, z punktu widzenia jakości dopasowania modelu, odpowiedź – oszacowany model zawiera istotne zmienne objaśniające).

gdzie $F_{kr}(\alpha, s_1, s_2)$ – wartość krytyczna statystyki F o poziomie istotności α oraz

$$s_1 = k, \quad s_2 = n - k - 1$$

Test t-Studenta

Test t-Studenta: umożliwia wyselekcjonować i odrzucić nieistotne zmienne objaśniające

$$H_0 : a_i = 0 \quad \text{wobec} \quad H_1 : a_i \neq 0$$

zmienna losowa $t_i = \frac{\hat{a}_i}{S_{ai}}$ ma rozkład t-Studenta o poziomie istotności α oraz

liczbie stopni swobody r (jest to obliczona wartość statystyki t-Studenta dla danej zmiennej objaśniającej x_i)

Liczba stopni swobody : $r = t - (k + 1)$ dla modelu z wyrazem wolnym lub
 $r = t - k$ bez wyrazu wolnego

$$P \{ |t_i| \leq t_{kr}(\alpha, r) \} = 1 - \alpha$$

$$P \{ |t_i| > t_{kr}(\alpha, r) \} = \alpha$$

Test t-Studenta – cd.

$|t_i| \leq t_{kr}(\alpha, r)$ ► taki wynik testu wskazuje, że brak podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 , praktycznie oznacza to, że współczynnik a_i jest nieistotnie różny od zera, a zmienna x_i ma nieistotny statystycznie wpływ na zmienną y (krótko - **zmienna x_i jest nieistotna**).

$|t_i| > t_{kr}(\alpha, r)$ ► taki wynik testu wskazuje, że istnieją podstawy do odrzucenia hipotezy H_0 , tym samym należy przyjąć hipotezę H_1 . Oznacza to, że współczynnik a_i jest istotnie różny od zera, a zmienna x_i ma istotny statystycznie wpływ na zmienną y (krótko - **zmienna x_i jest istotna**).

gdzie $t_{kr}(\alpha, r)$ – **wartość krytyczna** statystyki t-Studenta o **poziomie istotności α** oraz **liczbie stopni swobody r**

Wykorzystując ten test należy zastosować sekwencyjną metodę odrzucania nieistotnych zmiennych objaśniających – zaczynając od zmiennych najmniej istotnych (o najniższej, co do modułu, wartości statystyki t-Studenta).

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Test t-Studenta w GRETL

Dla każdego parametru podawane są:

- wartość **statystyki t-Studenta**
- **p-value** - empiryczny poziom istotności (dwustronne prawdopodobieństwo związane z rozkładem t-Studenta)
- symboliczne oznaczenie stopnia istotności (**gwiazdki**)

Uwaga:

Liczba gwiazdek charakteryzuje istotność zmiennych:

- *** - zmienna istotna statystycznie przy poziomie istotności 0,01;
- ** - zmienna istotna przy poziomie istotności 0,05;
- * - zmienna istotna przy poziomie istotności 0,1.

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Test F a test t-Studenta

Uwaga:

Test F nie rozstrzyga czy wszystkie zmienne objaśniające są istotne, odpowiedź na takie pytanie daje test oparty na statystyce t-Studenta.

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Badanie założeń dotyczących składnika losowego

Założenie o sferyczności składnika losowego:

$E \varepsilon \varepsilon' = \sigma^2 I$ oznacza, że: macierz kowariancji jest macierzą diagonalną z jednakowymi wartościami na przekątnej równymi σ^2 i zerami poza diagonalną (ξ - wektor)

można rozbić na dwa założenia:

$E \varepsilon_t^2 = \sigma^2 I$ występuje jednorodność wariancji składnika losowego

Niespełnienie tego założenia oznacza, że występuje heteroskedastyczność składnika losowego.

$E \varepsilon_s \varepsilon_t = 0 \quad \forall s \neq t$ składnik losowy jest niezależny

Niespełnienie tego założenia oznacza, że występuje autokorelacja składnika losowego.

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Test Durbina-Watsona

Test Durbina-Watsona weryfikuje brak / występowanie autokorelacji pierwszego rzędu

Hipoteza $H_0 : \rho_1 = 0$ oznacza brak autokorelacji pierwszego rzędu, wobec hipotezy $H_1 : \rho_1 > 0$.

gdzie ρ_1 - współczynnik autokorelacji pierwszego rzędu

Statystyka Durbina-Watsona d :

$$d = \frac{\sum_{t=2}^n (e_t - e_{t-1})^2}{\sum_{t=2}^n e_t^2}$$

przybliżenie: $d \approx 2 - 2\rho_1 = 2(1 - \rho_1)$

Test Durbina-Watsona - cd

$d \leq d_L(\alpha, n, k)$ ► taki wynik testu wskazuje, że są podstawy do odrzucenia hipotezy H_0 (wniosek: **występuje autokorelacja wariancji składnika losowego**)

$d_L(\alpha, n, k) < d < d_U(\alpha, n, k)$ ► taki wynik testu **nie rozstrzyga kwestii autokorelacji składnika losowego**

$d \geq d_U(\alpha, n, k)$ ► taki wynik testu wskazuje, że brak podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 (wniosek: **nie występuje autokorelacja wariancji składnika losowego**)

$d_L(\alpha, n, k)$ - dolna wartość krytyczna statystyki Durbina-Watsona dla poziomu istotności α , liczebności próby n i liczby zmiennych objaśniających k

$d_U(\alpha, n, k)$ - górna wartość krytyczna statystyki Durbina-Watsona dla poziomu istotności α , liczebności próby n i liczby zmiennych objaśniających k

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Test Durbina-Watsona dla ujemnej korelacji

Test dla ujemnej korelacji:

**Hipoteza $H_0 : \rho_1 = 0$ oznacza brak autokorelacji pierwszego rzędu,
wobec hipotezy $H_1 : \rho_1 < 0$.**

wykorzystuje statystykę $d' = 4 - d$.

**Dla ujemnej korelacji statystyka d przyjmuje wartości z przedziału
(2,4). Wtedy należy dokonać przekształcenia:**

$$**d' = 4 - d .**$$

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Ocena dopasowania modelu do danych empirycznych

- **błąd standardowy reszt S_e**
oraz współczynnik zmienności resztowej V_e
- **współczynnik determinacji R^2 : nieskorygowany i skorygowany**
oraz współczynnik zbieżności ϕ^2
- **błędy standardowe parametrów S_{ai}**

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Odchylenie standardowe składnika losowego

Błąd standardowy reszt:

$$S_e = \sqrt{\frac{\sum e^2}{n - (k + 1)}}$$

Współczynnik zmienności resztowej:

$$V_e = \frac{S_e}{\bar{y}}$$

Współczynnik R^2

Współczynnik determinacji R kwadrat (*Unadjusted R-squared*)

$$R^2 = \frac{SSR}{SST} = 1 - \frac{SSE}{SST} = \frac{\sum (\hat{y} - \bar{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2} = 1 - \frac{\sum e^2}{\sum (y - \bar{y})^2}$$

gdzie:

SST (*total sum of squares*) – całkowita (ogólna) wariancja zmiennej objaśnianej y , suma kwadratów odchyleń wartości empirycznych od średniej (zmiennność całkowita)

SSR (*regression sum of squares*) – objaśniona wariancja zmiennej objaśnianej y , suma kwadratów odchyleń wartości teoretycznych od średniej (zmiennność objaśniona)

SSE (*error sum of squares*) – nieobjaśniona wariancja zmiennej objaśnianej y , suma kwadratów reszt, czyli suma kwadratów odchyleń wartości teoretycznych od empirycznych (zmiennność nieobjaśniona)

Irena Woroniecka *EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2*

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Współczynnik zbieżności

Współczynnik zbieżności $\phi^2 : \phi^2 = 1 - R^2$ $\phi^2 = \frac{\sum e^2}{\sum (y - \bar{y})^2}$

Skorygowany współczynnik determinacji (*Adjusted R-squared*)
umożliwia porównywalność różnych modeli ekonometrycznych

$$\tilde{R}^2 = 1 - \frac{n-1}{n-k-1}(1-R^2)$$

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Jak zapisujemy ostateczny wynik estymacji

$$\hat{y} = 54,353 - 2,871 x_1 + 1,784 x_2 + 0,873 x_3$$

(29,410) (0,446) (0,539) (0,310)

Irena Woroniecka EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Prognoza

na podstawie jednorównaniowego modelu ekonometrycznego

Jeżeli dla klasycznego modelu regresji liniowej o postaci:

$$y_i = a_0 + a_1 x_{i1} + \dots + a_k x_{ik} + \varepsilon_i, \quad i = 1, \dots, n$$

spełnione są wszystkie założenia schematu Gaussa-Markowa, wtedy MNK-estymator jest BLUE, a prognoza na okres $n+s$ wynosi:

$$\hat{y}_{n+s} = a_0 + a_1 x_{n+s,1} + \dots + a_k x_{n+s,k}, \quad s = 1, \dots, T$$

Irena Woroniecka *EKONOMIA MENEDŻERSKA - dodatek do W2*

Wydział Informatycznych Technik Zarządzania

Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania WIT

Błędy prognozy

Błąd prognozy *ex ante* w okresie $n+s$ - V_{n+s} :

$$V_{n+s}^2 = S_e^2 [1 + x_{n+s} (X^T X)^{-1} x_{n+s}^T]$$

$$V_{n+s} = \sqrt{V_{n+s}^2}$$

Błąd prognozy *ex post* w okresie $n+s$ - δ_{n+s} :

$$\delta_{n+s} = y_{n+s} - \hat{y}_{n+s}$$

Względne błędy prognozy :

$$V_{n+s}^* = \frac{V_{n+s}}{\hat{y}_{n+s}} 100 \%$$

$$\delta_{n+s}^* = \frac{\delta_{n+s}}{\hat{y}_{n+s}} 100 \%$$

Źródła błędów prognoz

- a. **błędy estymacji** (wartości estymatorów różnią się od rzeczywistych wartości parametrów)
- b. **błędy struktury stochastycznej** (jeśli założenia dotyczące składnika losowego nie są spełnione, estymatory tracą pożądane własności)
- c. **błędy losowe** (wynikające z niedeterministycznego charakteru zjawisk społeczno-gospodarczych)
- d. **błędy pomiaru** wynikające z niedokładności pomiaru statystycznego
- e. **błędy specyfikacji:**
  - błędy wynikające z **nieuwzględnienia** wśród zmiennych objaśniających **niektórych czynników** mogących mieć wpływ na kształtowanie się zmiennej objaśnianej
  - błędy wynikające z **przyjętej postaci analitycznej**, niedokładnie odzwierciedlającej rzeczywistą zależność funkcyjną
- f. **błędy warunków endogenicznych** (zmienia się siła oddziaływania między zmiennymi)
- g. **błędy warunków egzogenicznych** (błędnie przyjęte wartości zmiennych egzogenicznych w okresie prognozy)